

O NOUĂ NECROPOLĂ TUMULARĂ ROMANĂ PE VALEA CELICULUI

Gavrilă Simion

Résumé : Dans les pages de ces travaux, l'auteur présente des découvertes effectuées en 1985, dans deux tumulus d'une nécropole romaine située à la source du ruisseau Celic (Fig. 1). La nécropole occupe une surface d'environ 4 ha dont seulement deux tumulus ont été fouillés. A l'intérieur de ces tumulus ont été découvertes 7 tombes (Fig. 2-5). La pierre a presque exclusivement été utilisée afin de protéger les restes cinéraires. Les tombes sont caractérisées par un inventaire très pauvre (Fig. 6). La « monnaie du Charon » qui représente un dinar de la Rome républicaine, a été utilisée pour les encadrer chronologiquement. Cette monnaie avec laquelle **Marc Antoine** payait ses légions était très utilisée et remarquée. Il s'agit d'une nécropole d'une communauté de la fin du premier siècle av. J.-C. qui a appartenu à une colonie romaine. L'auteur rejette l'idée d'une influence directe des grecs et des colonies pontiques dans les pratiques rituelles funéraires des ensembles étudiés.

Mots clef : tombes d'incinération, rug busta, période romaine ancienne, Valea Celicului

Cuvinte cheie: morminte de incineratie, rug busta, perioada romană timpurie, Valea Celicului

Valea Celicului a devenit cunoscută în literatura de specialitate nu numai prin descoperiri ce privesc perioada preistorică¹, ci și prin cele din epoca romană². Pe schița topografică a acestei microzone (Fig. 1) înregistrăm un nou punct arheologic, ce se încadrează în perioada de început a epocii romane.

Situl se află la peste 4 km în amonte față de Mănăstirea Celic-Dere, la unul din izvoarele pâraiașului cu același nume, pe care localnicii îl denumesc *Izvorul Culinei* sau *Izvorul Niculinei*.

Privită sub aspect topografic, zona izvorului ni se înfățișează ca un canion, creat probabil de torenți în decursul timpului, între platoul din partea de SV și versantul dealului de vis-à-vis, adică din partea de NE.

Pe platoul din dreapta izvorului se află așezarea, iar pe versantul ce se formează din valea izvorului se derulează o aglomerație de tumuli ce impresionează prin desimea și uniformitatea lor. Complexele amintite se grupează pe o suprafață de cca. 4 ha. Înălțimea medie a fiecărui tumul este de 1-1,5 m și a diametrului de cca. 10 m.

Pentru obținerea unei informații corespunzătoare s-au cercetat două movile, situate într-o zonă ce prezintă mai puțină desime de arbori.

Tumulul T₁ avea diametrul de 10 m pe direcția E-V și 11 m pe cea de N-S, iar înălțimea lui nu a depășit 1,20 m (Fig. 2).

Analizat sub aspect stratigrafic, la aceste dimensiuni se profilează o situație simplă și destul de clară. Pe toată suprafața tumulului se contura stratul vegetal, a cărei grosime varia între 0,12 și 0,15 m. Sub acest strat cenușos și afănat se forma un altul, gros de maxim 0,40 m, cu aspect

¹ Simion 1995, 250-253; Simion 2003, 213-216; 217-236; 237-246; 247-258; Simion 2007a, 183-186.

² Rădulescu 1971, 273-287; Baumann 1995, 269-437; Simion 2007a, 183-186; D. Paraschiv, în 2000, a întreprins cercetări la o necropolă romană cu ritul incinerăției de tip *rug-busta* în apropierea confluenței pâraului Celic cu râul Telița, inedit.

gălbui și foarte tare. Acest nivel alcătuia partea superioară din mantaua de pământ a movilei. Sub el se forma un alt strat de pământ, gros de cca. 0,60 m, cu o altă compoziție geologică decât cea superioară. Era un pământ negru-roșcat, amestecat cu mult pietriș, care a făcut masă compactă cu nivelul de călcare antic de la baza tumulului. Considerăm că această primă parte din mantaua movilei a fost înălțată din pământul adus din imediata vecinătate. Delimitarea părții inferioare a nivelului din mantaua propriu-zisă și stratul vegetal antic s-a realizat mai mult prin intermediul gurilor gropilor de la morminte, care conturau formele și urmele arderilor rezultate din procesul incinerărilor făcute.

După cum am menționat, avem de-a face cu ritul incinerăției, iar forma rituală este de tip *rug-busta*, unde, în mod firesc, gura gropii corespunde cu nivelul de călcare antic (Fig. 3-4).

În acest prim tumul au fost descoperite patru morminte. În toate cazurile s-a folosit ritul incinerăției și cu practica ritual-funerară de tip *rug-busta*, fără să se respecte o anumită orientare. Datorită terenului în care stânca era foarte aproape de suprafață, gropile aveau o adâncime mică (Fig. 3/3).

Mormântul M₁ era situat în zona de SV a tumulului, la -1,20 m față de nivelul actual și era orientat NV-SE (Fig. 2; 3/1). Groapa mormântului era prevăzută cu o treaptă, avea o adâncime totală de 0,40 m și ajungea până la stânca dealului. Suprafața ei măsoara 2×1 m, iar după prelevarea treptei aceasta se înscria în limitele de $1,75 \times 0,40 \times 0,50$ m.

Ca și în toate cazurile folosite, la aceste practici ritual-funerare resturile incinerate au fost strânse în groapa de ardere cu cenușă și conservate în același sistem cu acoperiș în două ape (pante) și frontoane. Numai că, de data aceasta, în locul materialului tegular s-a folosit piatra. Mormântul a fost acoperit cu plăci de calcar, cu suprafețe de $0,40 \times 0,40$ m sau $0,50 \times 0,30$ m etc.; și cu grosimi ce ajungeau la 0,06-0,08 m (Fig. 3/2; 4/2).

Totodată, mormintele se remarcă prin existența unei cantități foarte mici de resturi incinerate, de cenușă și printr-un inventar extrem de sărac. Acesta este alcătuit din câteva fragmente ceramice atipice, părți din gura unor cănițe, de la un urciore cu gura trilobată și de la fundul unor vase de acest gen, indeterminabile (Fig. 6).

Printre resturile incinerate s-a găsit și o monedă din bronz, trecută prin foc, deteriorată și indescifrabilă. Peste acoperiș, însă, se afla o a doua monedă, bine păstrată (nr. inv. ICEM 58.394). Aceasta este un denar emis de Marcus Antonius pentru plata legiunilor (AR $\text{L} 3,5$ g; $16,8 \times 19,3$ mm; Crawford, p. 541, nr. 544/26, atelier mobil, 32-31 BC)³.

Mormântul M₂ era amplasat în partea centrală a sectorului de SE a tumulului. Groapa era orientată pe direcția NE-SV, iar construcția pentru protecția cinerariilor ajungea în mantaua tumulului până la adâncimea de 0,80 m de la nivelul actual de călcare (Fig. 2). S-a constatat că și aici s-a folosit același rit și același ritual de tip *rug-busta*, iar suprafața gropii, cu o formă ovală și foarte bine arsă, măsoara $2,20 \times 0,80$ m și o adâncime de 0,10 m.

În ceea ce privește arhitectura mormântului care asigura conservarea resturilor incinerate, aceasta se compunea dintr-un acoperământ din plăci de calcar, dispuse în plan orizontal pe suprafața centrală a gropii. Marginile acesteia au fost apoi acoperite cu dale, tot din piatră, așezate în același plan orizontal (Fig. 4/1-2).

În ceea ce privește inventarul mormântului se constată aceeași sărăcie, marcată doar de prezența câtorva fragmente de ulciorașe și cănițe.

³ Moneda a fost determinată de dr. Mihaela Iacob, căreia îi aducem mulțumiri și pe această cale.

Mormântul M₃ ocupa partea centrală a movilei, cu extinderea în sectorul de NE (Fig. 2). Groapa era orientată SV-NE, iar gura ei se afla la adâncimea de 0,90 m și în unele zone, chiar la -1 m. Concavitățile ei nu depășeau 0,30 m. Mormântul nu avea nici un fel de construcție, fapt ce a permis ca resturile incinerate și măturile ce ar fi putut proveni din practicile ritual-funerare să fie răvășite și antrenate de animale și chiar de rădăcinile copacilor. Câteva mici fragmente ceramice și urme de cenușă au constituit singurele indicii privind orientarea și determinarea acestui mormânt (Fig. 4/4).

Mormântul M₄ a fost descoperit în extremitatea sectorului de NE al tumulului (Fig. 2). Groapa lui era orientată pe direcția S-N și cuprindea o suprafață de $2 \times 0,80$ m. Și pentru acest mormânt se înregistrează același ritual funerar. Specificul arhitecturii lui consta în aranjamentul materialului tegular de deasupra gropii. Acesta este alcătuit din trei țigle, dispuse vertical lângă perețele de E al gropii, marcând un perete lung de 1,20 m (Fig. 4/3).

Peste resturile incinerate nu s-a găsit decât un fund de amforă și altul de la un vas mai mic, probabil de la o ulcică, lucrată cu mâna, din pastă grosieră.

Cel de-al doilea tumul (**T_{II}**) cercetat se afla în vecinătatea imediată a celui pe care l-am prezentat în prima parte a acestui articol. Măsurătorile au înregistrat aceleași dimensiuni, de 1,50 înălțime și 9,50-10 m diametru (Fig. 5/1). Densitatea copacilor de pe suprafața sa, nu numai că a îngreunat cercetarea, dar a deranjat în foarte mare măsură și situația din stratul arheologic. Mantaua acoperirea trei morminte de incinerare pe loc, adică de tip *rug-busta*.

Mormântul M₁ era amplasat aproape de centrul tumulului (Fig. 5/1-2). Groapa lui era orientată N-S și avea dimensiunile de $2 \times 0,90$ m. Arhitectura lui era un simulacru de acoperiș, construit din bolovani și dale din piatră, așezate în două ape, fără să asigure nici un fel de etanșeitate (Fig. 5/2). În groapă erau foarte puține resturi incinerate și cenușă, fără nici un fel de obiect semnificativ.

Mormântul M₂ se afla în caseta de NE a tumulului și era orientat pe direcția NE-SV. Dimensiunile lui măsurau $1,80 \times 0,70$ m și era acoperit cu mai multă grijă. Dalele de piatră și bucăți de cărămizi erau așezate în două ape și la capete cu frontoane (Fig. 5/3).

În ceea ce privește ritualul depunerii inventarului, se manifestă aceeași obicei de a depune sau a sparge peste mormânt foarte puține vase. Nu s-au găsit decât câteva fragmente ceramice nesemnificative.

Mormântul M₃ se afla spre extremitatea de NV a tumulului având dimensiunile de $1,80 \times 1,20$ m. Acoperișul era de fapt o grămadă de dale și bolovani, cu o mică înclinație spre centrul gropii, de forma unui acoperiș cu două pante. Sub această grămadă au fost găsite mai multe resturi incinerate, în comparație cu celelalte morminte, cenușă și tot așa de puține fragmente din obiecte arheologice.

Descoperirile din această necropolă romană de pe Valea Celicului prezintă similitudini cu cele din necropola romană din apropierea confluenței Celicului cu râul Telița⁴ și, mai ales, cu cele din necropola tumulară și plană romană de la Noviodunum (Isaccea)⁵. Asemenea descoperiri sunt cunoscute, în primul rând, în necropola tumulară de la Histria⁶, asupra căreia s-au realizat și primele studii referitoare la practicile acestui ritual în Dobrogea, Ulterior,

⁴ D. Paraschiv, informația de la supranota 2.

⁵ Bujor, Simion 1960, 392 *sqq.*; Bujor 1961, 527 *sqq.*; Simion 1977, 123-148; Simion 1984, 75-96; Simion 1994, 91-105; Simion 1995, 121-149; Simion 2007b, 307-338; Simion 1994-1995, 121-149.

⁶ Alexandrescu 1966, 201-201; 253-255, *passim*.

cercetările de la Tomis⁷, ca și cele de la Callatis⁸ au adus completări prin detaliile de ritual folosite. În mormântări de tip *rug-busta* au fost identificate și la Tropaeum Traiani⁹, la Capidava. Spre regiunile apusene se întâlnesc mai târziu la Romula în Oltenia¹⁰ și mai sus, în necropola de la Brigelio, Kekesd, Intercisa în Panonia¹¹ și chiar în Gallia¹².

În regiunile din SE Europei, mormintele de tip *rug-busta* s-au descoperit în Moesia¹³, Tracia turcească¹⁴ și bineînțeles în Anatolia¹⁵, unde se presupune că ar fi originea acestor practici ritual-funerare.

În ceea ce privește ritul incinerăției la autohtonii geto-daci, acesta își are origini foarte vechi. Se desfășura separat, pe un rug de ardere amenajat ad-hoc sau într-un *ustrinum*. În cazul nostru, ca și a celor citate, cremațiunea defuncțiilor se făcea pe loc, în groapa amenajată pentru fiecare.

Ne este bine cunoscut că acest ritual de incinerăție pe loc, cu gropi simple, mai mult sau mai puțin adâncite sau fără groapă cu/fără șanț de tiraj era practicat de grecii din coloniile din Pontul de Vest. Practica a fost întâlnită la mormintele tumulare de la Argamum¹⁶, dar se perpetuează și în epoca romană, după cum ne documentează situația descoperirilor de la Histria¹⁷, Tomis¹⁸ și Callatis¹⁹. Cercetătorii constănțeni pun acest obicei, ca ritual cu gropi ovale fără șanțul de tiraj, pe seama influenței greco-elenistice²⁰.

În cazul descoperirilor noastre, la Celic-Dere, fie nu avem de-a face cu o comunitate care a cunoscut îndeaproape practica celor din coloniile grecești de pe litoral, fie că este vorba mai degrabă de un grup de coloniști aduși din Orient de către romani care n-a avut încă contacte cu viața cotidiană și schimburi comerciale mai intense cu cei din marile centre romane.

În cursul cercetărilor noastre am cunoscut îndeaproape practicile ritual-funerare de tip *rug-busta* în necropola de la Noviodunum și în celelalte centre romane de pe Dunăre. Peste tot erau morminte destul de timpurii²¹, dar situația de aici, de la izvorul Celicului, își are caracteristicile sale proprii.

Descoperirile amintite în acest articol alcătuiesc argumentul pentru a susține ipoteza că în necropola de aici avem de-a face cu o comunitate săracă sau izolată, care apelează, mai mult la materialele naturale locale (piatra). Superficialitatea gropilor o trecem pe seama condițiilor geologice și anume, stratul de pământ până la stâncă, fiind destul de subțire, nu permitea realizarea unor gropi mai mari și îngrijite cu șanțuri pentru tiraj și trepte folosite la realizarea unei arhitecturi monumentale.

⁷ Barbu 1971, 48 *sqq.*; Barbu 1968, 372-376.

⁸ Bărlădeanu-Zavatiu 1980, 231 *sqq.*

⁹ Lungu, Chera 1986, 93-97.

¹⁰ Babeș 1970, notele 97-99.

¹¹ Protase 1976, 19, 79, 113 cu bibliografia; Lungu, Chera 1986, 95, notele 20-22.

¹² Babeș 1970, 203-206.

¹³ Lungu, Chera 1986, 95, nota 25.

¹⁴ Lungu, Chera 1986, 95, nota 26.

¹⁵ Alexandrescu 1966, 253-255.

¹⁶ Lungu 2000a, 101-117; Lungu 2000b, 67-85; Lungu 2006, 157-176.

¹⁷ Alexandrescu 1965, 164; Alexandrescu 1966, 253-257.

¹⁸ Bucovală 1968, 269; Barbu 1971, 48-51.

¹⁹ Bărlădeanu-Zavatin 1980, 225.

²⁰ Lungu, Chera 1986, 94 *sqq.*

²¹ Cea mai timpurie monedă descoperită în necropola de la Noviodunum este o emisiune de la Nero.

Moneda care a fost descoperită într-un asemenea centru izolat ar putea susține ideea că această comunitate a fost colonizată pe Valea Celicului odată cu primele prezențe ale stăpânirii romane, dacă nu chiar în timpul lui Marcus Antonius, ca să nu mai vorbim de posibilitatea implicării grupului respectiv în distrugerea cetății geților de pe vârful Edirlen²² și în luptele dintre Marcus Antonius și viitorul Augustus Octavian. Ca atare, o astfel de prezență colonizată de Roma pe valea Celicului poate fi stabilită înainte de victoria lui Augustus din 31 a.Chr. sau imediat după această dată.

Bibliografie

- Alexandrescu, P. 1965, *Types des tombes dans la nécropole tumulaire d'Histria*, Dacia, N.S. 9, 163-184.
- Alexandrescu, P. 1966, *Histria*, II, *Necropola tumulară*, București.
- Aricescu, A. 1977, *Armata în Dobrogea romană*, București.
- Babeș, M. 1970, *Zu den Bestattungsarten im nördlichen Flachgräberfeld von Romula*, Dacia 14, 167-206.
- Barbu, V. 1968, *L'incinération et l'inhumation à Tomis*, *Studien zur Geschichte und Philosophie der Altertums*, Budapest, 372-376.
- Barbu, V. 1971, *Din necropolele Tomisului. Tipuri de morminte din epoca romană*, SCIV 22, 1, 47-68.
- Bărlădeanu-Zavatin, E. 1980, *Noi descoperiri în necropolele callatiene (I)*, Pontica 13, 216-240.
- Baumann, V.H. 1995, *Așezări rurale antice în zona Gurilor Dunării. Contribuții arheologice la cunoașterea habitatului rural (sec. I-IV p.Chr.)*, BiblIP-A 1, Tulcea.
- Bucovală, M. 1968, *Noi morminte de epocă romană timpurie la Tomis*, Pontica 1, 269-306.
- Bujor, E. 1960, *Pogrebalie obredâ v necropole iz Noviodunum*, Dacia 4, 525-539.
- Bujor, E., Simion, G. 1961, *Săpăturile de salvare de la cimitirul roman de la Isaccea*, Materiale 7, 391-400.
- Lungu, V. 2000a, *Pratiques funéraires et formes d'organisation sociale dans la nécropole de la cite grecque d'Orgamé*, în *Tombes tumulaires de l'Âge de Fer dans le Sud-Est de l'Europe. Actes du IIe Colloque International d'Archéologie Funéraire, 1995*, Tulcea, Tulcea, 101-117.
- Lungu, V. 2000b, *Une tombe d'un ...πορ et l'organisation de la nécropole d'une cite milésienne du Pont Euxin: le tumulus T A96 d'Orgamé*, în *Pratiques funéraires dans l'Europe des IIIe-IVe s. av. J.-C.*, Actes du IIIe Colloque International d'Archéologie Funéraire, 1997, Tulcea, 67-85.
- Lungu, V. 2006, *Nécropole grecques du Pont Gauches*, în *Pratiques funéraires et manifestations de l'identité culturelle (Âge du Bronze et Âge du Fer)*, Actes du IVe Colloque International d'Archéologie Funéraire, 2000, Tulcea, 157-176.
- Lungu, V., Chera, C. 1986, *Contribuții la cunoașterea complexelor funerare de incinerare cu „rug-busta” de epoca elenistică și romană de la Tomis*, Pontica 19, 89-114.
- Protase, D. 1971, *Riturile funerare la daci și daco-romani*, București.
- Protase, D. 1976, *Un cimitir dacic din epoca romană la Soporul de Cîmpie. Contribuție la problema continuității în Dacia*, București.

²² Simion 2009, 170 sqq.

- Rădulescu, A. 1971, *Podoabe de bronz ale unui car roman și depozitul de țigle de la Telița (jud. Tulcea)*, Pontica 4, 273-287.
- Simion, G. 1977, *Descoperiri noi pe teritoriul Noviodunensis*, Peuce 6, 123-149.
- Simion, G. 1984, *Descoperiri noi în necropola de la Noviodunum*, Peuce 9, 75-97.
- Simion, G. 1994, *Rituri și ritualuri funerare practicate în necropola romană de la Noviodunum*, Pontica 27, 91-105.
- Simion, G. 1995a, *Necropola de la Celic-Dere*, Analele Dobrogei, S.N. 1, 1, Constanța, 250-253.
- Simion, G. 1995b, *Ensemble funéraire de la nécropole tumulaire de Noviodunum (Isaccea) avec une expertise de S. Apostolescu, T. Apostolescu, A. Scarlat et V. Zoran*, Dacia, N.S. 38-39, 121-149.
- Simion, G. 1996, *Gètes et Scythes aux Bouches du Danube*, în *Actes du XIIIe Congrès International de Sciences Préhistoriques and Protohistoriques*, 8 - 14 sept. 1996, Forlì-Italia, IV, Forlì-Italia, 753-764.
- Simion, G. 1997, *Le site de Celic-Dere. Interprétations ethno-culturelles et implications dans la chronologie du Hallstatt final*, în *Premier Age du Fer aux Bouches du Danube et dans les régions autour de la Mer Noire, Actes du Colloque international, Tulcea – 1993*, BiblIP-A 2, 231-252.
- Simion, G. 2000, *Tombes tumulaires dans la nécropole de Celic-Déré*, în *Tombes tumulaires de l'Âge de Fer dans le Sud-Est de l'Europe. Actes du IIe Colloque International d'Archéologie Funéraire*, 1995, Tulcea, Tulcea, 69-82.
- Simion, G. 2003, *Culturi antice în zona Gurilor Dunării, I. Preistorie și protoistorie*, BiblIP-A 5.
- Simion, G. 2007a, *O aplică cu chipul Medusei descoperită la Celic-Dere*, Peuce, S.N. 5, 183-186.
- Simion, G. 2007b, *Noi descoperiri în necropola tumulară romană de la Isaccea (Noviodunum)*, jud. Tulcea, Pontica 50, 307-338.
- Simion, G. 2008, *Sarcofagele romane din muzeul de la Tulcea*, Peuce, S.N. 6, 251-276.
- Simion, G. 2009, *Cetatea getică de pe vârful Edirlen, valea Celicului*, jud. Tulcea, în Zancoci, A., Arnăut, T., Băț, M. (eds.), *Studia Archeologiae et Historiae Antiquae, Doctissimo viro Scientiarum Archaeologiae et Historicae Ion Niculiță*, Chișinău, 159-174.

Gavrilă Simion

Institutul de Cercetări Eco-Muzeale
Str. 14 Noiembrie, nr. 1 bis
820009, Tulcea
Tel. 0240-513231

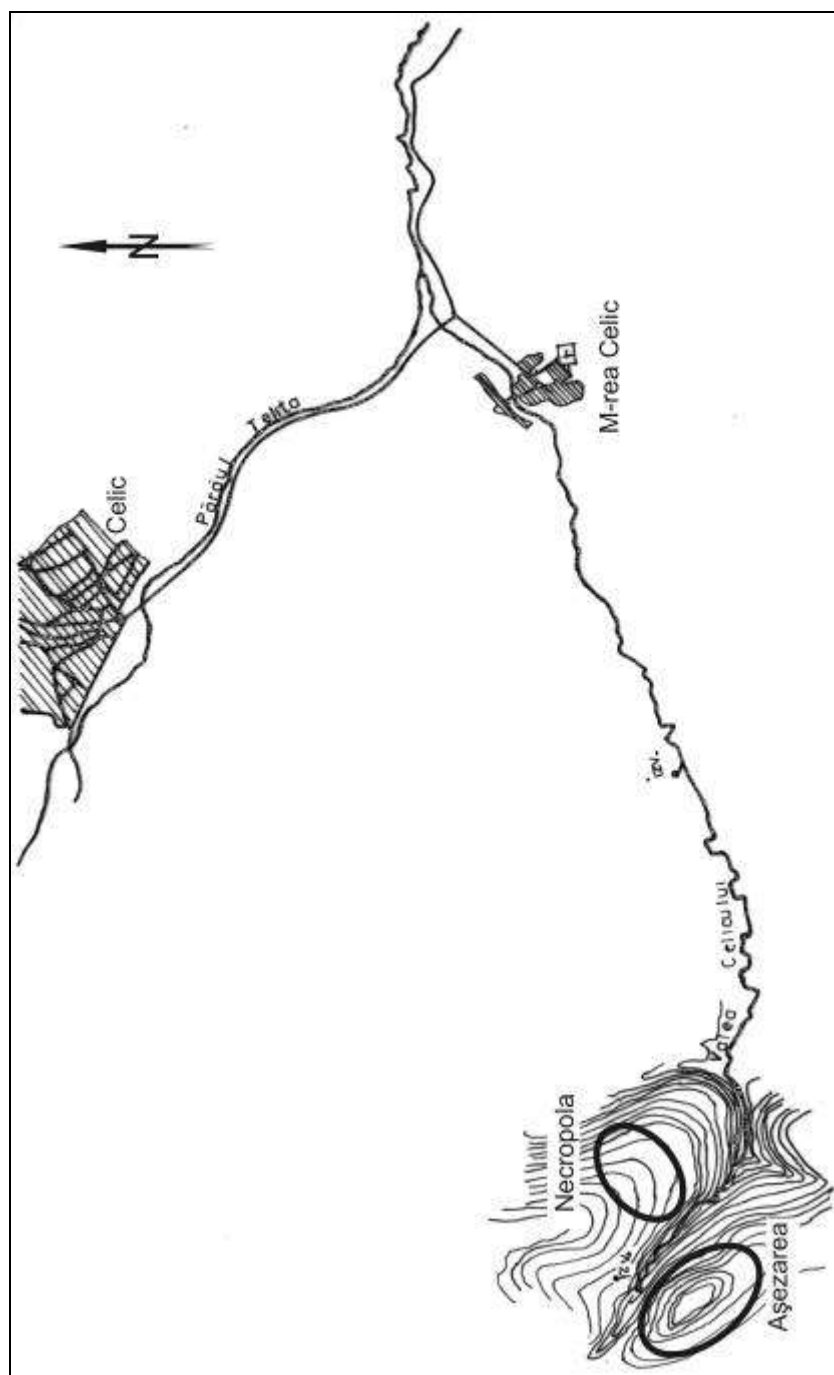

Fig. 1. Schița topografică a microzonei văii Celicului.

Fig. 1. Esquisse topographique de la micro zone de la vallée de Celic.

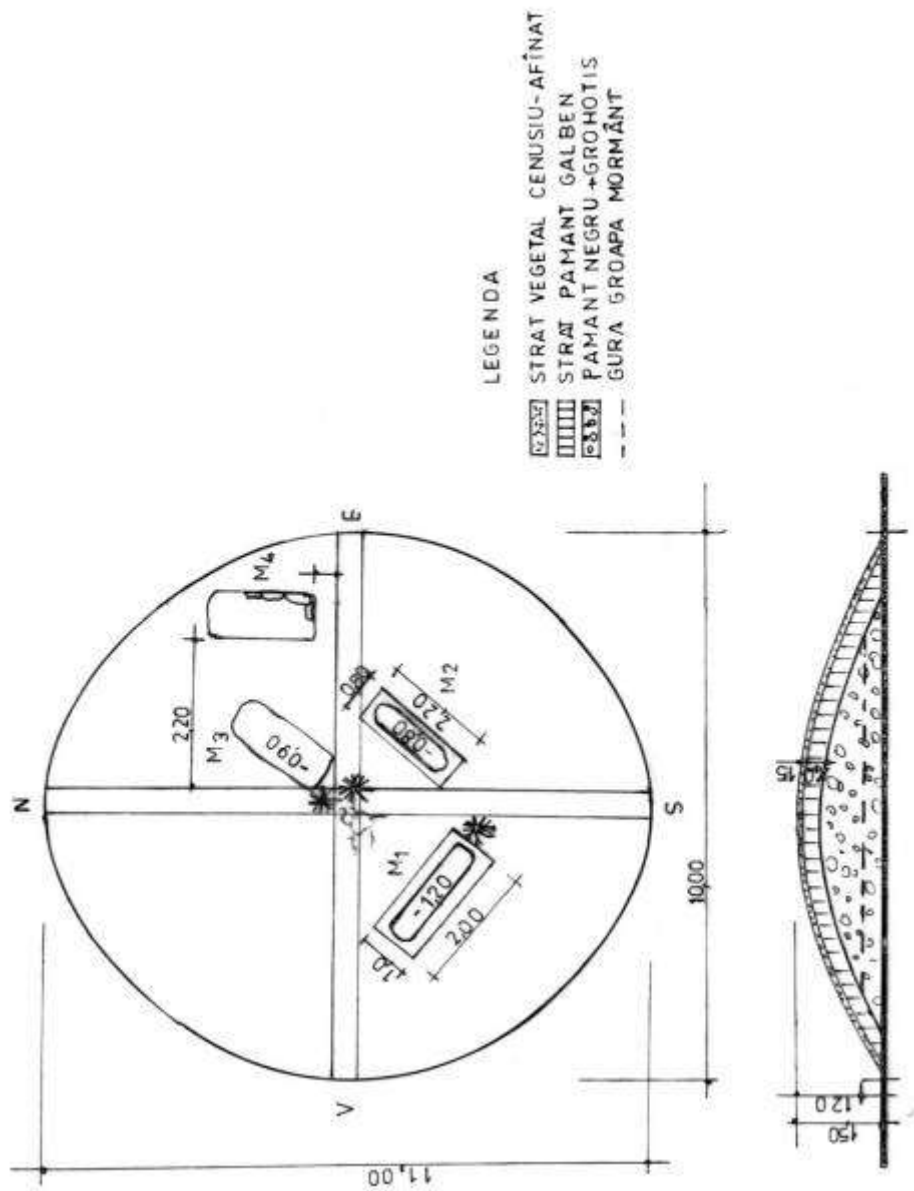

Fig. 2. Planul și profilul tumulului T₁ din necropola romană.

Fig. 2. Plan et coupe du tumulus T₁ de la nécropole romaine.

1

2

3

Fig. 3. Aspecte ale investigației în tumulul T₁: 1 – caseta de SV cu M₁; 2 – caseta de NE cu M₃ și M₄; 3 – groapa cu incinerare de tip rug-busta.

Fig. 3. Aspects de l'investigation archéologique du tumulus T₁. 1 – Zone de Sud-Ouest avec la tombe M₁; 2 – Zone de Nord-Est avec les tombes M₃ et M₄; 3 – Tombe M₂ de type rug busta.

1

2

3

Fig. 4. Tumulul T_i ; 1-2 – Caseta de SE cu mormântul M_2 ; 3 – Caseta de NE cu mormintele M_3 și M_4 .
 Fig. 4. Tumulus T_i 1-2 – Zone de Sud-Est avec M_2 ; 3 – Zone de Nord-Est avec les tombes M_3 et M_4 .

1

2

3

4

Fig. 5. Aspecte asupra tumulului T_{II} : 1 – Sectorul de S cu mormântul M_1 ; 2 – Arhitectura mormântului M_1 ; 3 – Arhitectura mormântului M_2 ; 4 – Acoperișul mormântului M_3 .

Fig. 5. Aspects sur tumulus T_{II} . 1 – Secteur Sud, M_1 ; 2 – Architecture M_1 ; 3 – Architecture M_2 ; 4 – La toiture M_3 .

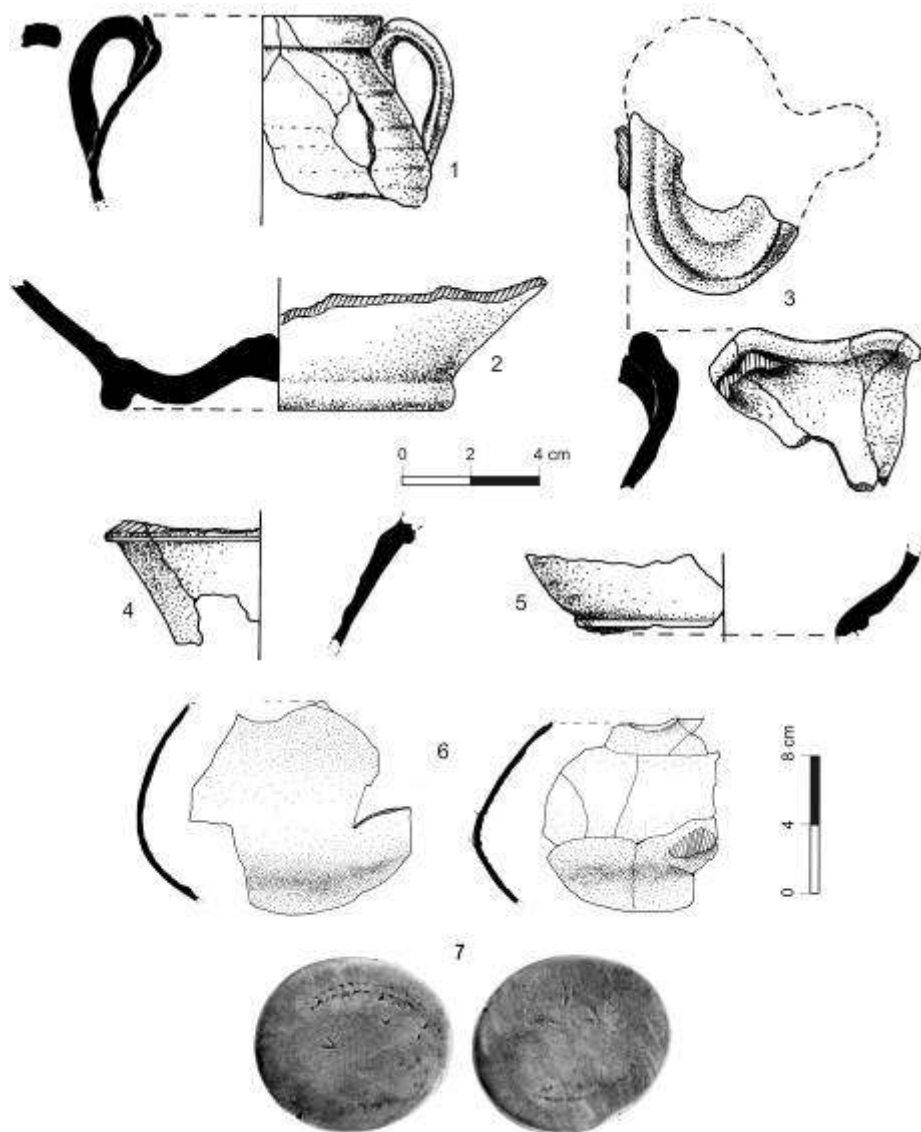

Fig. 6. Ceramică descoperită în mormintele romane de la Izvorul Celicului: 1 – Partea superioară de la o căniță; 2 – Fund de la un ulcior; 3 – Fragmente de la urcior cu gura trilobată; 4-6 – Alte fragmente de la vase mici; 7 – Dinar, remarcat și utilizat de Marc Antoniu pentru plata legionarilor săi, descoperit în mormântul M_1 din tumulul T_1 .

Fig 6. Céramique découverte dans les tombes. 1 – La partie supérieure d'une petite tasse; 2 – La partie du fond d'un broc; 3 – Des fragments de brocs avec bouche trilobée; 4-6 – D'autres fragments de petits vases; 7 – Dinar d'argent remarqué et utilisé par Marc Antoine pour le paiement des ses légionnaires découvert dans M_1 , tumulus T_1 .